

BİR MUZİKA-YI HUMÂYÛN ONBAŞISI FLAVTACI HACI MAHMÛD RÂTİB BEY VE MEŞHÛR KASİDESİ

M. Hakan CEVHER*

ÖZET

Mahmûd Râtib Bey, edebiyat ve musiki tarihimizin çok renkli sîmâlarından biridir. Muzika-yı Humâyûn'da flavta çalmış, oradan emekli olmuştur. Şiire merakı nedeniyle kaleme aldığı her beyit takdir edilmiş, güfteleri bestelenmiş ve anekdotları dilden dile söylenegelmiştir. Mevlevî müntesibidir. Bu makalede, kahramanımızın yaşamı, kaynaklar ve kendi mısraları ışığında detaylandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mahmûd Râtib Bey, Muzika-yı Humâyûn, Kasîde-i Garrâ-yı İnek, Flavta (Flüt)

A CORPORAL OF MUZİKA-YI HUMÂYÛN FLUTIST HACI MAHMÛD RÂTİB BEY AND HIS FAMOUS KASİDE ABSTRACT

Mahmûd Râtib Bey is one of the well-known figures in history of music and literature. He played flute in Muzika-yı Humâyûn and retired from this institution. Because of his great interest in poetry, each couplet that he wrote was highly appreciated, his poems were composed and his anecdotes were much talked about. He was a Mevlevî. In this article, the life of our hero, was detailed through the agency of written sources and his verses.

Key Words: Mahmûd Râtib Bey, Muzika-yı Humâyûn, Kasîde-i Garrâ-yı İnek, Flute.

Giriş

Bâb-ı Âlî Kapudanbaşı [Ser-bevâbîn-i Dergâh-ı Âlî (Fatîn, 1996: 143)] **Yenişehirli Hacı Şerif Ağa**'nın oğlu **Hacı Mahmûd Râtib Bey** (HAMARAT), mûsikî ve edebiyatımızın en renkli sîmalarından biridir. Biyografisinden bahseden eserlerin ilki, *Sâlim* ve *Safâyî* tezkirelerine zeyl olarak kaleme alınmış olan **Fatîn Dâvûd**'a (1814-1867) ait "*Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn tezkiresi) (FAT)*"dir. H. 1271 (M. 1854-5)'de yazılmış olan Fatîn tezkiresi, makalemizin konusu olan HAMARAT'ın 30'lu yaşlarına kadar bilgi verebilmektedir. Daha sonraki yaşamına ait bilgileri -oldukça özet bir şekilde olmak üzere-: **Mehmed Süreyya**'nın (1845-1909) [*"Sicill-i Osmânî (SOS) (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmânî)" (1893-7)*], **Bursalı Mehmet Tâhir Efendi**'nin (1861-1925) [*"Osmanlı*

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Devlet Türk Musikisi Konservatuarı, Temel Bilimler Bölüm Başkanı, Öğretim Üyesi.

*Müellifleri (OMÜ)" (1915)], Mehmed Nâil Tuman'ın (1875-1958) ["Tuhfe-i Nâilî (TUN)" (1949)], İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın (1870-1957); ["Hoş Sadâ - Son Asır Türk Mûsikîşinasları (SATÜM)" (1958)], ["Son Asır Türk Şairleri (SATÜŞ)" (1970)] ve ["Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (TÜDEDA)" (1990)]da buluyoruz. Fakat bütün bu kaynakların yanında, **HAMARAT**'ın ["*Kasîde-i Garrâ-yı İnek* (KGİ)" (1922)] manzûmesi, onun hayatına dair, diğer kaynaklara nazaran çok daha fazla bilgi içermesi bakımından, oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu makale; HAMARAT'ın mûsikî ve edebiyat yönünü, yukarıdaki kaynaklar ve meşhûr manzûmesi ışığında ayrıntılandırmaktadır. Bu manzûme; Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 1467 numarada, Hacı Selim Ağa Koleksiyonu'ndan bağış olarak intikal etmiş olarak bulunmaktadır. Bu el yazmasında malum manzûmeden başka gazeller de vardır. Makalemizin ilgili yerlerinde, 1922 yılında basılan bu kitapçığa dair yapılan göndermeler için, beyit numarası referans olarak gösterilmiştir.*

Doğumu Tarihi

Doğum tarihi hakkında net bir rakam verilemese de, bazı tahminler ile yaklaşık bir hesap yapılabilir. Bu bakımdan, KGİ'nin, kimin yazdığı anlaşılmayan önsözünün son paragrafında, [1317 yılının Şaban ayında (Aralık 1899 veya Ocak 1900) "...*takriben yetmişbeş yaşında irtihâl ederek...*"] bulunan ifadeden yola çıkarak H.1242/M.1824-5'de doğmuş olduğu söylenebilir. TUN'un yazıldığı 1949 yılına değin, kaleme alınmış kaynakların hiçbirinde doğum tarihine ilişkin bir bilgi verilmezken, Tuman H.1242/M.1826'da doğduğunu belirtmiştir. Tuman da, KGİ için yazılmış önsözden, bizim yukarıdaki varsayımımıza benzer bir çıkarım yapmış olmalıdır (Tuman, 2001: 302). SATÜŞ'te ölüm tarihinin net olarak, kaynak belirtmeksizin verilen 24 Şaban 1317 (28 Aralık 1899) tarihine bakılarak da yine aynı sonuca ulaşmak mümkündür (İnal, 1970: 1368). TÜDEDA'nın 7. cildinin 288. sayfasında, doğumuna dair verilen 1844 tarihi kesinlikle yanlıştır. Hacca gitmiş olduğu H.1260 (M. 1844) tarihi ile karıştırılmış olabileceğini tahmin ediyoruz. TÜDEDA'dan aynen aldığı anlaşılan **Mehmet Nuri Yardım** da, kitabında doğum tarihine ilişkin aynı hatayı yapmıştır (Yardım, 2007: 179).

Doğum Yeri

Doğum yerinin İstanbul olduğu, KGİ'nin önsözünde ve TÜDEDA'da açıkça yazılmıştır. (1990: 288) Bu bilgi dışında; OMÜ'de Yenişehir'e bağlı Fener'den olduğu (M. Tahir, 1915: 331) ve Yenişehir-i Fenâr'da doğduğu TUN'da ifade edilmiştir (Tuman, 2001: 302).

Yenişehir Fener veya Yenişehir-i Fenâr, babası **Hacı Şerif Ağa**'nın doğum yeridir. Buradan oğlu Râtib Bey'in de orali olabileceği düşünülerek böyle yazılmış olabilir. Yenişehir-i Fenâr, esasen İstanbul ile alâkası olmayan bir yer adıdır ve Yunanistan'ın Teselya bölgesinde bulunan Larissa ilinin yakınında bulunan bir ovada kurulan şehre verilen isimdir. Yenişehir ismi, Bursa Yenişehir ile karışabileceği için Yunanistan'daki Yenişehir manasına "*Yenişehir-i Fenâr*" adı verilmiştir. Burası mübadele öncesi yoğun Türk nüfusunun yaşadığı yerd (Kiel, 2013: 474).

HAMARAT'ın İstanbul'da doğmuş olduğu daha doğru bir tespit olarak değerlendirilmelidir. Bu durumun aksini ifade edecek KGİ'de de herhangi bir ibareye rastlanmamıştır.

Ailesi

Babası, Saray Kapıcıbaşlarından (Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı Âli) Yenişehir-i Fenârî **Hacı Şerif Ağa**'dır (Tuman, 2001: 302). Fatîn Davud, sadece "Yenişehirli", demekle yetinmiştir (Fatîn, 1996: 143). Dört eşi vardı. Dört kız ve dokuz erkek çocuğu oldu. Bunların en büyüğü **Necib Ahmet Bey**'di.

Babamız öldü bıraktı onuç evlat bizi

Dördü duhter idi baki dokuzu hep erkek (KGİ: 6)

Fiziki yapısı ve kişiliği

Sarı sakalına ak düşmüş, sevimli bir yüzü vardı. Kısa boylu, şişmanca, sohbetlerin aranan kişisi, şakacı, şâir ve mûsikîşinastı (İnal, 1958: 195). KGİ'nin önsözünde ise; her bakımından güvenilir, doğuştan zeki, sakın, kanaatkâr, başkasının derdi ile dertlenen, fedakâr, merhametli bir kişi olduğu ifade edilmiştir.

SATÜM'de, vücut idmanlarına ve ok atmaya meraklı olduğu belirtilmiştir (İnal, 1958: 194). Hiç evlenmemiştir (İnal, 1958: 195).

HAMARAT'ın çağdaşı **Yenişehirli Avni Bey**'in (1826-1883) torunu ve Bahâriye Mevlevîhânesi'nin Şeyhi **Hüseyin Fahreddin Dede Efendi**'nin (1853-1911) yeğeni olan **Avni Aktuç** (1888-1955), ilginç kişiliğine ilişkin bir anısını şöyle nakleder:

Bahariye Mevlevihanesinin bugün tarihin karanlıklarına karışan Harem dairesinin tavanında yapışmış duran o ince bakır metelikler uzun müddet yerini muhafaza etti. Dergâh yandıktan sonra, onlar da alevlere karıştı. Bu üç meteliğin tarihçesi şudur: Bir gün bu büyük salonda oynarken Ratib Beye rastladım "Oynuyorsun değil mi, lâkin biliyor musun bu oyunlar biraz da faydalı olmalı, ben sana bir marifet göstereyim de sen de çalış bakalım yapabilecek misin? Diyerek cebinden üç ince bakır metelik (on paralık) çıkardı, sağ elinin baş parmağıyla sol elinin başparmağı arasına meteliği tükürükliyerek sıkıştırdı, fiske taşı atar gibi tavana teker teker fırlattı, iki parmağın arasından yükselen metelikler tavana yapışmıştı (İnal 1958: 194).

Nükteleri

Köpekler bir araya gelince hırlaşır

HAMARAT,

Râtib etsem n'ola kıtmir ile bahs-i rüchân

Kemterin kelb-i der-i Hazret-i Mevlânâyım

beytini tablo halinde odasının duvarına asmış. **Neyzen Cemal Dede** (1860-1899) "etsem"i, "etsek" ve "Mevlânâyım"ı, "Mevlânâyız" şekline çevirsek de biz de dahil olsak deyince, Râtib Bey: "*Olmaz. Köpekler bir araya gelince hırlaşır.*" cevabını vermiş. (İnal, 1970: 1370)

Kurumundan belli

Bir gün Bahâriye Dergâhı'nın arkasına düşen "Saya Ocağı" teşkilâtı ağalarından, selâmlıkta, hiçbir söze karışmayıp öylece oturan, kerli ferli bir zatı göstererek, kim olduğunu **Hüseyin Fahreddin Dede**'ye (1853-1911) sorunca, "Ocak Ağası" cevabını almış. O da hazırcevaplığıyla; "Anladım, kurumundan belli" demiş. (İnal, 1958: 194)

Bu sefer de kâğıdı hücrede unuttum

HAMARAT ayrı zamanda dergâhın dış işlerine de bakar, İstanbul'a gider, şeyhinin ismarladıklarını da alır, ama mutlaka bir ya da birkaçını unutturdu. **Şeyh Nazif Efendi** bu durumun çözümü için, isteklerini bir kağıda yazması halinde unutmayacağını salık verince, her şeyi kâğıda not ettiğini söyleyip "Bu sefer de kâğıdı hücrede unuttum" diye eklemiştir (İnal, 1958: 195-196).

Sabaha kadar postekinin üstündeydim

Oldukça şakacı biri olan HAMARAT, üstünde namaz kıldığı postu yatağına serer, üzerine yatarmış. Ertesi gün de, zikrettiği imasıyla, "Vallahi sabaha kadar postekinin üstündeydim" dermiş (İnal, 1970: 1370), (Yardım, 2007: 179).

Hacı yatmaz

Yenikapı Mevlevihanesi'nde bulunduğu sıralarda, dervişler HAMARAT'a vaktin geçtiğini hatırlatarak, "Artık yatsanız Hacı Bey" deyince, şu cevabı vermiş: "Hacı yatmaz..." (İnal, 1970: 1370), (Yardım, 2007: 180).

Ağlar güldürür

Şahit olduğu bir konuşmada geçen, "İmamların işini ölümler sağlar" mазmunu çok beğenince, ağlarını çekmekte olan balıkçıları şaşkına çeviren şu cümleyi kurmuş, "Balıkçıların yüzünü ağlar güldürür" (İnal, 1970: 1370), (Söztutan, 2006: 145).

Eğitim-Öğrenim Durumu ve Bildiği Yabancı Diller

KGİ için yazılan önsözde, Arapça ve Farsça'ya hakim olduğu belirtilmektedir.

Muzika-yı Humâyûn Yılları

Enderun'a girmek için, adet üzere, **Sultân Abdülmecid** (1823-1861) ile görüştürülmüş, ancak netice olarak Muzika-yı Humâyûn hademesi sınıfına alınması kararı çıkmıştır.

Enderûna girişim etmedi ammâ tasvîb

Dedi olmaz mı seni muzıkaya kaydetsek (KGİ: 38)

Muzika-yı Humâyûn'a girmeyi hiç düşünmemişti. Böyle bir isteği olmamasına rağmen padişahın arzusuyla buraya kaydı yapıldı.

Ratib (Bey), Müzikai Humâyûnda bulunduğu esnada Sultan Abdülmecid, huzuruna celbeder, flüt çaldırır, takdir ve iltifat ile dua edermiş. Ratib (Bey), bundan ehibbasına bahsetdikçe "Takdiri kim taşıyabilir?" Padişah, istediğini yapmağa muktedir olduğu halde bana ne para verir, ne terfi eylerdi. Yalnız dua ederdi." Dermiş. (İnal, 1970: 1369)

Daha sonra, yeteneği sayesinde onbaşı rütbesini aldı (Fatin, 1996: 143), (Mehmed Süreyya, 1996: 1360). Fakat başarısını çekemeyen bir kişinin iftirası nedeniyle buradan emekli oldu. (İnal 1958: 193)

İltifât-ı şeh-i devrânı görüp hakkımda

Hasedinden beni ettirdi tekâ'üd bir sek (KGİ: 61)

Flavta icracısı

Muzika-yı Humâyûn'da nota öğrenerek *flavta* çalışmaya başladı. İcrası çok beğenildi. Alışık olduğu mûsikî tavrından farklı pek çok yeni konuyu öğrendi. (KGİ: 53-4)

Flavta isimli çalgı bugünkü flüt ile eş anlamlıdır. Tanzimat döneminde *flavta* adı tercih edilmiştir. İngilizce *flute*, Fransızca *flûte*, Almanca *flöte*, İtalyanca *flauto* ve İspanyolca *flauta* olarak yazılmakta olup, Muzika-yı Humâyûn'da İspanyolcası kabul görerek, Türkçe *flavta* şeklinde yazılmış ve kullanılmıştır. Daha sonra *flavta* ve flüt birlikte kullanılmış ve nihayet flüt olarak kullanımı daha ağır basmıştır (Sachs, 1940: 381), (Gazimihal, 1961: 93-94), (Öztuna, 1990: 294)

Emr ü fermânını tebliğ ile gönderdi beni

Muzika kışlasına Ser-kurenâ **Ziver Bey**

Ol zaman mûzikaya âmir idi **Mîr Halil**

Beni hürmetle nezâketle kabûl eyledi pek

Yazılıp muzika efrâdına oldum dâhil

Defterinden kalemin eylediler ismimi hak

Este beste diyerek ben de usûle girdim

Başladım urmağa düm düm teke tekke düm tek

Veriş-i sa'y ü heves cümlesi hep çıkdı bûra

Verdiler bana filavta bunu meşk et diyerek

Başlayınca notayı öğrenip istihrâca

'Adetâ biz dayadık iskalayı polkaya dek

Bağladı şiddet ile nefsi hevâya hevesin

Meşke sür'atle gider idi gönülde istek

Çıkarırdım o kadar tatlı filavta sesini

Beğenir idi dudaklarımı üstâdım pek

Tarz-ı vâhidde değil işleri pek çok değişik
Anları şerh ü beyân zihnimi alt üst edecek

Polkalar belleme vals oynama kanto okuma
Pandomim meşki komedyaları ezber etmek (KGİ: 45-54)

Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi **Hüseyin Fahreddin Dede**'nin yeğeni **Avni Aktuç** (1888-1955) dönemin mûsikî anlayışı hakkında gerçekten çok ilginç ipuçları taşıyan şu anekdotu aktarırken, hem Râtib Bey hakkında bilgi verir hem de bir mevlevî şeyhinin mûsikîye umulmadık bakışını ifade eder:

Hâlâ gözümün önündedir, on yaşında kadar vardım~1898, bir yaz günü idi Bahariye Mevlevihanesisinin güneşle dolu sofalarında, iki billûr ses dolaşıyor, lâkin bu ses kimseyi alâkadar etmiyordu. Çünkü ne bir âyin, ne bir kâr, ne d ebir beste idi. Şeyh Hüseyin Efendi ile dergâhın müdavimlerinden ve Muzikai Hümayundan mütekait Hacı Ratip Bey, bu iki mübarek sima, bir nota defterinin başında, ikisi de ayakta, dayım (Hüseyin Fahreddin Dede Efendi) nısfıye, Hacı Ratip Bey de fülût ile hiç duymadığım nağmelerle dolu bir hava çalıyorlardı. Bu ufak konser bitmişti. Hüseyin Efendi bana dönerek; 'Oğlum ! bu çaldığımız hava nedir, biliyor musun? dedi. Sustum, 'Tabii bilemezsin, hem nereden bileceksin, bu çaldığımız hava alafranga musikiden bir parçadır, meşhur Şopen denilen değerli bir zatın yaptığı bir bestedir. Şimdi sen onları anlıyamazsın, sonradan belki öğrenirsin, bunlar güzel şeylerdir.' dedi" (İnal 1958: 194).

İş Yaşamı

Abisini kaleme aldırın kişi, **Edhem Paşa**, onu da 13 yaşındayken (~1838) kaleme aldırılmış, ancak HAMARAT burada başarılı olamamış, Muzıkı-yı Humâyûn'a alınmıştır.

Kaleme sonra fakîri dahi yazdırdı o zat
Belki tahsîl ile imlâyâ gelir zan ederek (KGİ: 20)

Since on üç seneyi eylemiş idim ikmâl
Hat-ber-âverde değilsem de değildim kûdek (KGİ: 21)

Muzıkı-yı Humâyûn'dan ayrıldıktan sonra pek çok değişik iş kolunda ticari faaliyette bulunmak istemiş ve nihayet inek yetiştiriciliğine karar verdikten sonra bu işte de zarar etmiş ve umduğunu bulamamıştır. Bu süreç, KGİ'de, hiciv ile süslü biçimde uzun uzun anlatılmaktadır. Netice olarak konuyu şu beyit ile özetlemiştir:

Ne kadar bokdan imiş bundan işi eyle kıyas
Hâsılı kâr bize kaldı yığınlarla tezek (KGİ: 269)

Edebî yönü

Şiirleri

Koniçeli Kazım Paşa'nın anlatıldığı makalede (Çeçen, 2008: 15-34) "Lazımsa" redifli şiir yazma modasına uyanlar arasında yazımızın kahramanı da gösterilmektedir. Burada ismi **Kapucuzade Mahmut Râtib** olarak verilmiştir. SATÜŞ'te "mevc", "bana" ve "lazımsa" uyaklı kasidelerinden bölümler görülebilir (İnal, 1970: 1370-1372). TUN'da "gıtdikçe" uyaklı gazeli örnek olarak verilmiştir. (Tuman, 2001: 302) Ayrıca SATÜM'de öksürükten şikayeti olan A'ma Ahmet Dede hakkında yazılmış bir şiiri bulunmaktadır. (İnal 1958: 195)

Kaynaklar HAMARAT'ın şairliğini; süslü, arifane, üstadane olarak nitelemişlerdir. Ziya Paşa "Harâbât"ında onun bir şiirine yer vermiştir (Ziya Paşa, 1291: 67).

Kaside-i Garrâ-yı İnek

1922 yılında Hilal Matbaası'nda basılmıştır. "fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün" vezniyle yazılmıştır. Çok yakını olduğu, fakat kim olduğu anlaşılamayan bir kişi tarafından yazılmış bir sayfalık önsöz ile beraber 12 sayfadır. 269 beyittir. Aşık Çelebi'nin 303 beyitlik bir kasidesinden sonra Türk edebiyatındaki en uzun kasidedir" (Babacan 2003: 138).

حاجی راتب بك مرحومك آثار نادره لرندن قصیده غرای اینك

İlk beyitten ilhamla önsözün yazarı tarafından isimlendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır:

Oku im'ân-ı nazar eyle budur bence dilek

İşte bed' eyledi Manzûme-i Garrâ-yı İnek (KGİ: 1)

Şarkı Güfteleri

Latif Ağa'nın (1815-1885), Mâhûr makâmında bestelediği, "Te'lif edebilsem feleği ah emelimle" ilk mısralı güftenin HAMARAT'a ait olduğu SATÜM'de belirtilmiştir (İnal, 1958: 195/Dipnot 1). Ancak, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Türk Sanat Müziği Sözlü Eserler Repertuarı'nda (TRT TSMR) bu güfte, HAMARAT'a değil **Mehmed Said Bey**'e (1839-1902) aittir. Ayrıca, TRT TSMR'de bu güfte ile bestelenmiş iki eser vardır: Biri **Suyolcu Lâtif Ağa**'nın 10623 repertuar numaralı, Mâhûr, Aksak şarkısı ve diğeri de **Şevki Bey**'in (1860-1890) 10624 repertuar numaralı, Uşşâk, Aksak şarkısıdır. (Kip, 1989: 275) İnal'ın, daha açık bir ifadeyle, SATÜM'ün ikinci yarısını hazırlayan **Avni Aktuç**'un vermiş olduğu bu bilgiyi doğrular başka bir kanıt bulunamadığından, sehven yapılmış bir hata olarak kabul edilmesi gerekir. Hatanın SATÜM'de değil TRT TSMR'de olduğu ihtimali gözönüne alındığında, aynı güftenin iki ayrı besteci tarafından bestelenmiş olması buna eklendiğinde, hatanın aynen tekrar edilme olasılığı daha az olacağından, repertuvarda belirtilen **Mehmed Sadi Bey**'in, bu güftenin gerçek sahibi olduğunu teslim etmek gerekir. Ayrıca, **Sadi Yaver Ataman** (1906-1994) kaleme aldığı "Mehmet Sadi Bey" isimli kitabında, Mehmed Sadi Bey'in "Gülşen-i Âsâr" isimli divânının tam metni de yer almakta ve bu metin içinde,

Şevki Bey'in Uşşak makâmından bestelemiş olduğu malum güfteyi verirken, **Suyolcu Lâtif Ağa** ile ilgili herhangi bir işaretle bulunmamıştır. Fakat bu durum güftenin Mehmet Sadi Bey'e ait olduğunu kanıtlamaktadır (Ataman, 1987: 117-8). Elde ettiğimiz her iki esere ait dörder değişik elden çıkmış nota yazılarının hiçbirinde güfte yazarının adı belirtilmemiştir.

"Sanma açıp sînemi şerh edecek yâre yok" ilk dizeli bir başka güftesinin **Zekâî Dede** (1825-1897) tarafından İsfahân makâmında ve Yürük Semâî usûlünde bestelenmiş olduğunu SATÜŞ'ten öğreniyoruz. (İnal, 1970: 1372). Bu eser, TRT TSMR'de 9196 numara ile kayıtlıdır ve güfte yazarının "**Mahmud Râtib Bey**" olduğu burada da ifade edilmiştir (Kip, 1989: 240).

Apınî Semâî   Sanma Açıp Sînemi   Zekâî Dede

San ma a çip si nemi şerh edecek ya re yok
ye re gö mülk ya re sîn
aç ma ça bir çâ re yok bas du gö nül mül ki ni
sıy te ki der ya yi eşk
mer düm ni aç sînim ka rar bir gö rü
nürü hane re yok.

Sanma açıp sînemi şerh edecek yâre yok
Yâre gönül veresin açmağa bir çâre yok
Bastı gönül mülkünü öyle ki deryâ-yı eşk
Merdüm-i çeşmim kadar bir görünür kare yok

"Sanma açıp sînemi", İsfahân, Yürük Semâî, Zekâî Dede
(www.sanatmuziginotalari.com)

Sanma açıp sînemi şerh edecek yâre yok
Yâre gönül veresin açmağa bir çâre yok
Bastı gönül mülkünü öyle ki deryâ-yı eşk
Merdüm-i çeşmim kadar bir görünür kare yok (İnal, 1970: 1372)

Dini yönü

1844'te (H. 1260) babası ile birlikte Hicaz'a gitti (İnal, 1970: 1366). Müzikâ-yı Humâyûn'dan emekli olduktan sonra, **Şeyh Hasan Nazîf Dede Efendi**'nin (1794-

1861) dervişi oldu (Ünver, 1988: 101). Kendisine bir hücre verildi. Ama, kendisinin de keskin olarak belirttiği gibi, tarikat ortamında yaşamaya müsait olmayan bir kişiliğe sahip olduğundan devam ettiremedi. Bir ara Özbek Tekkesi'ne devam ettiyse de orada da yapamadı. (KGİ: 95)

Nice tard etmeye şeyhim beni dergâhından

Gelmedi âleme bir ben gibi rüsvây köpek (KGİ: 94)

Vefâtı

Ölüm tarihinin H. 1317 olduğu ilk defa olarak OMÜ'de belirtilmiş, onu TUN izlemiştir.

İ. M. K. İnal HAMARAT'ın vefâtına dair, iki ayrı çalışmasında, iki ölüm tarihi vermiştir. Bunlardan ilki ve önce yazılanı SATÜM'de "*15 Kânunisani 1315*" (İnal 1958: 195/Dipnot 1), daha sonra yayınlanan ikinci kitabı SATÜŞ'te ise "*28 Kânuni evvel 1899 [24 Şaban 1317]*" tarihini vermiştir (İnal, 1970: 1368). İlk verilen tarih İ. M. K. İnal tarafından yazıldığı bilinen "*Hoş Sadâ*"sına ait olsa da, aslen bu kitap ölümünden sonra basılmış ve sadece ilk sekiz forması kendi tarafından yazılmıştır. Kalan formları ise İnal'ın terekesinden geriye kalan notlar ve kendi ilâveleriyle **Avni Aktuç** tarafından kaleme alınmıştır. İki tarihin birbirini tutmamasının sebebini bu şekilde açıklamak mümkündür.

Tahir Olgun (1877-1951) tarafından HAMARAT'ın vefâtına düşülen tarih metni şöyledir:

Cenâb-ı râtibi ehli sühân sâhib zerâfet kim

Tarîk-i mevlevîde muhlisâne sikke pûş olmuş

Nigâhından alub Şeyhi Nazîf'in feyz-i irşâdı

O sakî-yi beka humhânesinden cür'a nûş olmuş (İnal, 1970: 1368)

Ayrıca, vefâtı ile ilgili olan, oldukça ilginç anektodu **İnal** şöyle aktarır:

Askerî tekaüd sandığı âzasından Zühdi (Bey)e âdem gönderüb,
"Maaşlarımı göndersin. Hisabımı kapatsın. Ben ahrete gidiyorum.
Mektebe beraber gitdik. Muzikaya beraber gitdik. Nolur ahrete de
beraber gidelim" dedirtmiş. Zühdi (Bey), sakalını eline alub maaşları
göndermiş. O gece ikisi birden vefât etmiştir. (İnal, 1970: 1369)

Vefâtına dair düşülen en kesin ve güvenilir tarihin, İnal'ın SATÜŞ'te belirttiği, 24 Şaban 1317/28 Aralık 1899 Perşembe günü olduğu söylenebilir. (İnal, 1970: 1368)

İstanbul'da ölmüş ve Beylerbeyi Kuzguncuk Nakkaş Kabristanı'nda babasının yanına defnedilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdülhamid Ziya Paşa (1291). *Harâbât*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- ATAMAN, Sadi Yaver (1987). *Mehmet Sadi Bey*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- BABACAN, İsrail (2003 Yaz). "XIX. Asırda Sosyo-Kültürel ve Folklorik Özellikler Taşıyan Bir Kaside: Kaside-i Garrâ-yı İnek". *Millî Folklor*, 8/58: 133-149.
- Bursalı Mehmet Tahir Bey (1972). *Osmanlı Müellifleri I-II-III*. (Haz: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), İstanbul: Meral Yayınevi.
- ÇEÇEN, Mehmet Korkut (2008). "Koniçeli Kazım Paşa". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17/2: 15-34.
- Fatîm Davud (1996). *Hâtîmetü'l-Eş'âr (Fatîm Tezkiresi)*. (Haz: Ömer Çifçi). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Kültür Eserleri No: 3218.
- GAZİMİHAL, Mahmut R. (1961). *Musîki Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Hacı Mahmûd Râtib Bey (1922). *Kaside-i Garrâ-yı İnek*. İstanbul: Mahmudbey Matbaası.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (1970). *Son Asır Türk Şairleri*. Cüz: VIII, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (1958). *Hoş Sadâ Son Asır Türk Müsikîşinasları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Seri: 1, No: 10, Maarif Basımevi.
- KIEL, Machiel (2013). "Yenişehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 3/473-476.
- KİP, Tarık (1989). *TRT Türk Sanat Müsikîsi Sözlü Eserler Repertuarı*, Ankara: TRT Yayınları.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmânî*. (Yay. Haz.: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30.
- SACHS, Curt (1940). *The History of Musical Instruments*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1990). *Büyük Türk Müsikîsi Ansiklopedisi I-II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/1163.
- ÖZTUTAN, Cevdet Yücel (2006). *Gülme Hakkımı Kullanıyorum (Bir Deste Nükte)*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- TUMAN, Mehmed Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâ'îli* (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri). (Yay. Haz.: Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatçı). II/302, Ankara: Bizim Büro Basın Yayın Dağıtım.
- (1990). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergah Yayınları. VII/288.
- ÜNVER, İsmail (1988). "XIX. Yüzyılda Divân Şiiri". *Büyük Türk Klâsikleri*, 8/101-103, İstanbul: Ötüken-Söğüt.
- YARDIM, Mehmet Nuri (2007). *Tarihimizin Güler Yüzü*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- YILDIRIM, Fatih (2009). *Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks, Sayfa 101-200"*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi SBE.